

Od autorky bestselleru *Jediná žena v miestnosti*

V TIENI EINSTEINA

MARIE BENEDICT

Príbeh mimoriadnej ženy, ktorej svetlo
sa stratilo v tieni mimoriadneho muža

Ljndeni

V tieni Einsteina

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Marie Benedict

V tieni Einsteina – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

V TIENI EINSTEINA

MARIE BENEDICT

V TIENI
EINSTEINA

Ljndeni

Pre Jima, Jacka a Bena

PROLÓG

4. augusta 1948

Huttenstrasse 62
Zürich, Švajčiarsko

Koniec je blízko. Cítim, že sa blíži ako temný, zvodný tieň, ktorý uhasí zvyšok môjho svetla. V posledných okamihoch sa obzerám do minulosti.

Ako som zišla z cesty? Ako som prišla o Lieserl?

Temnota hustne. V posledných krátkych chvíľach, čo mi zostávajú, pátram v minulosti po odpovediach ako úzkostlivo dôsledný archeológ. Dúfam, že zistím, ako som už dávno naznačila, či je čas naozaj relatívny.

Mileva „Mitza“ Marićová Einsteinová

PRVÁ ČASŤ

Každé teleso zotrúva v pokoji alebo v rovnomernom priamočiarom pohybe, kým nie je nútené pôsobením vonkajších síl tento stav zmeniť.

sir Isaac Newton

PRVÁ KAPITOLA

ráno

20. októbra 1896

Zürich, Švajčiarsko

UHLADILA SOM SI ZÁHYBY NA ČERSTVO VYŽEHLENEJ BIELEJ blúzke, napravila stužku okolo goliera a zastrčila uvoľnený pramienok vlasov do pevne stiahnutého drdola. Prechod k areálu Švajčiarskej spolkovej polytechnickej univerzity cez zürišské ulice zahalené vo vlhkej hmle dal trochu zabráť môjmu starostlivo upravenému zovňajšku. Frustrovalo ma, že moje husté tmavé vlasy tvrdohlavo odmietajú zostať na mieste. Chcela som, aby bol každý detail tohto dňa dokonalý.

Vystrela som plecيا, aby som pôsobila o kúsok vyššia, než som svojou poľutovaniahodne drobnou postavou naozaj bola, a položila som ruku na masívnu mosadznú kľučku dverí do učebne. V porovnaní s guľou s vygravírovaným gréckym vzorom, ktorý sa pod dotykmi rúk celých generácií študentov zodral, vyzerala moja ruka malá, takmer detská. Stuhla som. *Otoč kľučkou a otvor dvere! prikázala som si. Dokážeš to. Prekročiť tento prah pre teba nie je nič nové. Túto zdanlivo neprekonateľnú hranicu medzi mužským a ženským svetom si už prekročila v nespočetnom množstve tried. A vždy si uspela.*

Napriek tomu som váhala. Až pridobro som vedela, že hoci je tento prvý krok najťažší, druhý nie je o nič jednoduchší. Vtedy som v mysli začula naliehavý šepot ocka. „Buď statočná,“ zamrmlal by

v našej rodnej, málo používanej srbčine. „Si *mudra glava*. Múdra. Tvojím srdcom prúdi krv našich zbojnických slovanských predkov, ktorí urobili čokoľvek, len aby dostali to, čo chcú. Choď si vziať, čo ti prináleží, Mitza. Vezmi si, čo je tvoje.“

Nikdy by som ho nesklamala.

Stisla som kľučku a doširoka otvorila dvere. Zahľadelo sa na mňa šesť párov očí: päť študentov v tmavých oblekoch a jeden profesor v čiernom talári. Na tvárach sa im zračil šok a istá miera opovrhovania. Nič, dokonca ani kolujúce klebety, nepripravilo týchto mužov na to, že vo svojich radoch skutočne uvidia ženu. S vyvalenými očami a otvorenými ústami vyzerali trochu prihlúplo, ale vedela som, že sa nesmiem zasmiať. Prinútila som sa nevšimáť si ich výrazy, ignorovať bledé líca spolužiakov, ktorí sa s veľkými navoskovanými fúzami zúfalo snažili pôsobiť starší než na svojich osemnásť rokov.

Na polytechnickú univerzitu ma priviedlo odhodlanie naučiť sa fyziku a matematiku, a nie túžba nájsť si tu priateľov alebo niekoho potešiť. V duchu som si pripomenula túto prostú skutočnosť, keď som zbierala odvahu postaviť sa tvárou v tvár učiteľovi.

Profesor Heinrich Martin Weber a ja sme hľadeli jeden na druhého. Odstrašujúci vzhľad známeho profesora fyziky, muža s dlhým nosom, hustým obočím a so starostlivo vypestovanou bradou, zodpovedal jeho povesti.

Čakala som, kým prehovorí. Čokoľvek iné by sa považovalo za drzosť. A vzhľadom na to, že už len moju prítomnosť na polytechnickej univerzite vnímali mnohí ako drzú, nemohla som si dovoliť ďalšiu škrvnu na svojom štíte. Kráčala som po úzkej hranici medzi odhodlaním vydať sa touto neprebádanou cestou a dodržiavaním pravidiel, ktoré odo mňa spoločnosť stále vyžadovala.

„Vy ste...?“ Profesor spýtavo nadvihol obočie, akoby ma vôbec neočakával, akoby o mne nikdy nepočul.

„Slečna Mileva Marićová, pane.“ Modlila som sa, aby sa mi nezachvel hlas.

Weber veľmi pomaly skontroloval zoznam študentov. Samozrejme, že presne vedel, kto som. Keďže bol vedúci celého fyzikálneho a matematického programu a vzhľadom na to, že predtým mnou naň prijali iba štyri ženy, musela som adresovať písomnú žiadosť o nástup do prvého ročníka štvorročného programu známeho pod názvom Sekcia šesť priamo jemu. Sám mi ju odsúhlasil! Pozrieť na zoznam študentov bol z jeho strany nehanebný a vypočítavý krok, ktorým dával ostatným najavo, aký má na mňa názor. Dovoľoval im, aby nasledovali jeho príklad.

„Tá slečna Marićová zo Srbska alebo odniekadiaľ z Rakúsko-Uhorska?“ zašomral bez toho, aby zdvihol zrak, akoby v Sekcii šesť mohla byť ešte nejaká iná slečna Marićová pochádzajúca z prijateľnejšej krajiny. Svojou otázkou Weber jasne naznačil svoj názor na slovan-ské obyvateľstvo východnej Európy – že my, tmaví cudzinci, sme nejakým spôsobom podradnejší než germánske obyvateľstvo vzdorovito neutrálneho Švajčiarska. Bol to ďalší zo zástupu predsudkov, ktorý musím vyvrátiť, ak chcem uspieť. Ako keby to, že som jediná žena v Sekcii šesť – iba piata, ktorú doteraz prijali na fyzikálny a matematický program –, samo osebe nestačilo.

„Áno, pán profesor.“

„Môžete si sadnúť,“ vyhlásil napokon a pokynul k prázdnej stoličke. Našťastie pre mňa bolo jediné voľné miesto úplne najďalej od jeho rečníckeho pultu. „Už sme začali.“

Už? Hodina sa mala začať až o pätnásť minút. Povedal mojím spolužiakom niečo, čo mne nie? Dohodli sa, že sa stretnú skôr? Chcela som sa opýtať, ale neodvážila som sa. Hádka by ho iba podnietila ešte viac ma znenávidieť. Koniec koncov na tom nezáležalo. Jednoducho zajtra prídem o štvrtú hodinu skôr. A potom každé ráno skôr a ešte skôr, ak bude treba. Z Weberových prednášok si nedám ujsť ani slovo. Mýli sa, ak si myslí, že ma skorší začiatok odradí. Som predsa dcéra svojho otca.

Prikývla som smerom k Weberovi, premerala som si dlhú vzdialenosť od dverí k mojej stoličke a zo zvyku som počítala, koľko krokov mi bude treba na to, aby som prešla cez celú miestnosť. Ako tú diaľku naj-

lepšie prekonať? Pri prvom kroku som sa snažila držať telo rovno a zakryť svoje krívanie, ale ťahanie chromej nohy sa ozvalo do ticha učebne. Impulzívne som sa rozhodla nič neskrývať. Jednoducho som všetkým kolegom predviedla znetvorenie, ktoré ma sprevádzalo už od narodenia.

Buchnutie a potiahnutie. Stále dokola. Osemnásťkrát, kým som dorazila k svojmu miestu. *Tu ma máte, páni, v plnej nádhere*, mala som pocit, že hovorím pri každom presunutí svojej chromej nohy. *Pekne si ma poobzerajte, nech to máme za sebou.*

Zadychčaná od námahy som si uvedomila, že v miestnosti zavládlo úplné ticho. Všetci čakali, kým sa usadím, pravdepodobne pociťovali rozpaky z môjho krívania alebo zo skutočnosti, že som žena, či z oboch dôvodov naraz, a odvracali zrak.

Všetci až na jedného.

Po mojej pravici sedel mladý muž s nepoddajnou šticou tmavohnedých kučier a otvorene na mňa zísal. Opätovala som mu pohľad, hoci som to nemala vo zvyku. Napriek tomu, že som sa naňho pozrela priamo a vyzvala ho svojím pohľadom, aby sa vysmial nielen mne, ale aj môjmu úsiliu, neodvrátil svoje napoly privreté oči. Namiesto toho sa mu v kútikoch objavili drobné vrásky, keď sa pousmial cez tmavý tieň svojich fúzov. Bol to úškrn plný pobavenia, dokonca obdivu.

Kto si myslí, že je? Čo mi chce tým pohľadom naznačiť?

Keď som sa však usadila na miesto, nemala som čas pátrať po dôvode jeho správania. Siahla som do aktovky po papier, atrament a pero a pripravila som sa na Weberovu prednášku. Nedám sa týmto drzým, ľahostajným civením zvýhodneného spolužiaka rozrušiť. Zahľadela som sa dopredu na prednášajúceho, a hoci som si stále uvedomovala chlapcov pohľad, nevšímala som si ho.

Weber sa však nesústredil iba sám na seba. A nebol ani taký tolerantný. Uprene sa na mladého muža zadíval a odkašľal si. Keď to nezabralo a previnlec odo mňa neodtrhol pohľad k rečníckemu pultu, vyhlásil: „Požadujem plnú pozornosť všetkých poslucháčov. Toto je prvé a zároveň posledné varovanie, pán Einstein.“

DRUHÁ KAPITOLA

popoludnie

20. októbra 1896

Zürich, Švajčiarsko

V OŠLA SOM DO VSTUPNEJ HALY PENZIÓNU ENGELBRECHT, potichu za sebou zatvorila dvere a podala mokrý dáždňik čakajúcej slúžke. Zo zadného salóna sem doliehal smiech. Vedela som, že ma tam čakajú dievčatá, ale ešte som nebola pripravená na ich dobre mienený výsluch. Potrebovala som nejaký čas pre seba, aby som mohla popremýšľať o svojom dni; aj keby to malo byť iba pár minút. Pokúsila som sa zľahka našľapovať po schodoch do svojej izby.

Do ticha sa však odrazu rozľahol vrzgot. Dočerta s tým uvoľneným schodom.

So šuštaním tmavosivých sukni sa zo zadného salóna vynorila Helene s pariacou sa šálkou čaju v ruke. „Mileva, čakáme na teba! Zabudla si?“ Voľnou rukou ma chytila za dľaň a odtiahla do miestnosti, z ktorej vyšla a ktorú sme medzi sebou nazývali hracia izba. Cítili sme oprávnenie pomenovať ju, keďže ju nikto okrem nás nevyužíval.

Zasmiala som sa. Ako by som prežila uplynulé mesiace v Zürichu bez týchto dievčat? Bez Milany, Ružice a predovšetkým bez Helene, mojej spriaznenej duše s ostrým dôvtipom, láskavým správaním a prekvapivo i podobným krívaním? Prečo som váhala čo i len deň, kým som si ich vpustila do života?

Pred niekoľkými mesiacmi, keď som s ockom prišla do Zürichu, som si také priateľstvá nedokázala ani predstaviť. Mladosť pozname-
naná trenicami so spolužiakmi – v najlepšom prípade odcudzením,
v najhoršom posmechom – bola predzvesťou osamelého života plné-
ho štúdia. Teda to som si aspoň myslela.

Keď sme po dvojdennej ceste z nášho domova v chorvátskom Zá-
hrebe vystúpili z vlaku, boli sme obaja trochu roztrasení. Dym z loko-
motívy sa valil zürišskou hlavnou stanicou a ja som musela prižmúriť
oči, aby som vôbec videla na nástupište. S taškou v každej ruke, pri-
čom jedna bola plná ťažkých kníh, som sa trochu tackala, keď som si
razila cestu preplnenou stanicou nasledovaná ockom a nosičom bato-
žiny, ktorý niesol naše ťažšie kufre. Otec ku mne pribehol a snažil sa
mi uľaviť od mojich tašiek.

„Zvládnem to, ocko,“ trvala som na svojom a vykrúcala som si ruku
z jeho zovretia. „Máš svoju batožinu, ktorú musíš niesť, a iba dve ruky.“

„Mitza, prosím, dovoľ mi, aby som ti pomohol. Ďalšiu tašku od-
nesiem jednoduchšie ako ty.“ Zachichotal sa. „A to ani nespomínam,
že tvoja matka by zostala zhrozená, keby som ťa nechal plahočiť sa
po zürišskej stanici s plnými rukami.“

Položila som tašku na zem a snažila som sa mu vytrhnúť. „Veď to
musím zvládnuť bez tvojej pomoci, ocko. V Zürichu budem žiť, ko-
niec koncov, sama.“

Venoval mi dlhý pohľad, akoby mu skutočnosť, že tu budem bý-
vať bez neho, došla až teraz – akoby sme k tomuto cieľu spoločne
nesmerovali už od čias, keď som bola malé dievčatko. Váhavo, jeden
prst po druhom, povolil svoj stisk. Chápala som, že je to preňho ťaž-
ké. Hoci som vedela, že sčasti sa z môjho dobrodružstva za výnimoč-
ným vzdelaním raduje a že mu moje napredovanie pripomína jeho
vlastný náročný vzostup z roľníka na úspešného úradníka a majiteľa
pôdy, občas som premýšľala, či necíti vinu a určité rozpoltenie z toho,
že ma poháňa vpred na takej neistej ceste. Tak dlho sa sústredil na
dosiahnutie môjho univerzitného vzdelania, až si pravdepodobne vô-

bec neuvedomil, že sa so mnou rozlúči a nechá ma v tomto cudzom meste samu.

Vyšli sme zo stanice a vykročili sme do večerného ruchu züríšskych ulíc. Práve sa začínalo stmievať, ale mesto netemnelo. Zachytila som ockov pohľad a užasnuto sme sa na seba usmiali. Doteraz sme videli mestá vždy osvetlené iba zvyčajnými tlmenými petrolejovými lampami. Tu však ulice lemovali nečakane jasné elektrické lampy. V ich žiare som dokázala rozoznať aj drobné detaily na šatách dám, ktoré nás míňali: ich sukne boli oveľa bohatšie nariasené než zdržanlivé modely, ktoré som vídávala v Záhrebe.

Po vydláždenej Bahnhofstrasse, na ktorej sme stáli, sa s klapotom kopýt blížila najatá krytá drožka a ocko na ňu kývol. Keď kočiš zišiel z kozlíka, aby naložil našu batožinu dozadu, pritiahla som si v chladnom večernom vzduchu šál bližšie k telu, aby som sa zahriala. Ružami vyšívany šál mi večer pred odchodom venovala mama a v očiach sa jej leskli slzy, keď mi ho podávala. Až neskôr som pochopila, že ten darček bol ako objatie na rozlúčku, niečo, čo budem mať so sebou, zatiaľ čo ona zostane v Záhrebe s mojou mladšou sestrou Zorkou a bračekom Milošom.

Drožkár prerušil môj myšlienkový pochod otázkou: „Prišli ste si pozrieť miestne pamätihodnosti?“

„Nie,“ odvetil ocko namiesto mňa a na hlase mu bol badať iba ľahký prízvuk. Vždy bol hrdý na svoju gramaticky bezchybnú nemčinu, jazyk, ktorým hovorili tí, čo vládli Rakúsko-Uhorsku. To bol prvý krok, ktorým začal svoj vzostup nahor, vravieval, vždy keď nás nútil precvičovať si nemčinu. Trochu vypol hrud' a vysvetlil: „Prišli sme, aby sa moja dcéra zapísala na univerzitu.“

Kočiš prekvapene nadvihol obočie, ale inak na sebe nedal nič poznať. „Takže na univerzitu? V tom prípade odhadujem, že budete chcieť, aby som vás odviezol do penziónu Engelbrecht alebo nejakého iného penziónu na Plattenstrasse,“ poznamenal a podržal nám dvierka, aby sme nastúpili.

Ocko sa odmlčal, kým som sa neusadila do koča, a potom sa obrátil k drožkárovi: „Ako viete, kam chceme ísť?“

„Vozím tam veľa študentov z východnej Európy.“

Neušlo mi, že otec zastonal, keď si vedľa mňa sadal, a uvedomila som si, že nevie, ako má kočišovu poznámku pochopiť. Ako urážku nášho východoeurópskeho pôvodu? Počuli sme, že hoci si Švajčiari zaryto udržiavajú neutralitu a nezávislosť voči okolitým rastúcim európskym impériám, na obyvateľov východných oblastí Rakúska-Uhorska hľadia zvrchu. Napriek tomu patrili v iných veciach k najtolerantnejším národom: mali napríklad najmiernejšie podmienky pre prijímanie žien na univerzity. Tá rozporuplnosť miatla.

Kočiš popohнал kone prasknutím biča a koč sa s rachotom svižne pohol zürišskou ulicou. Ako som sa snažila vyzerat' von blatom postriekaným oknom, zazrela som okolo drožky presvišťať električku.

„Videl si to, ocko?“ vyhrkla som. O električkách som už čítala, ale nikdy som ich nezazrela na vlastné oči. Ten pohľad ma naplnil vzrušením: bol to hmatateľný dôkaz toho, že mesto napreduje, prinajmenšom v doprave. Mohla som iba dúfať, že prístup miestnych obyvateľov k študentkám je rovnako pokrokový – presne taký, ako sa k nám donieslo.

„Nevidel, ale počul. A cítil,“ odvetil s úplným pokojom ocko a stisol mi ruku. Vedela som, že sa tiež čuduje a nadchýna, ale chce pôsobiť svetaznalo. Obzvlášť po drožkárovej poznámke.

Otočila som sa späť k oknu. Mesto obklopovali strmé zalesnené horské svahy a prisahala by som, že som vo vzduchu cítila ihličnany, hoci hory boli nepochybne príďaleko na to, aby do mesta prúdila vôňa stromov, čo ich hojne zasypávali. Nech už to bolo akokoľvek, vzduch v Zürichu bol oveľa čistejší než v Záhrebe, kde ustavične páchol konský hnoj a vypálené polia. Možno tá vôňa prichádzala so sviežim vetrom vanúcim od Zürišského jazera na južnom okraji mesta.

V diaľke, na mieste, ktoré vyzeralo, akoby drepelo na samom úpäťí hôr, som zazrela bledožlté budovy postavené v neoklasicistickom štýle, kontrastujúce s kostolnými vežami v pozadí. Budovy sa veľmi

podobali kresleným obrázkom polytechnickej univerzity, ktoré som zazrela vo svojej žiadosti o prijatie, ibaže boli rozľahlejšie a veľkolepejšie, než som si predstavovala. Polytechnická univerzita bola nová vysoká škola zasvätená školeniu učiteľov a profesorov rozličných matematických a vedných odborov a súčasne jedna z mála európskych univerzít, ktoré umožňovali dosiahnutie titulu ženám. Hoci som celé roky nesnívala takmer o ničom inom, bolo ťažké predstaviť si, že o pár mesiacov ju budem skutočne navštevovať.

Drožka s myknutím zastala. Okienko vpredu sa odsunulo a kočiš ohlásil cieľ našej cesty. „Plattenstrasse číslo päťdesiat.“ Ocko mu podal franky a dvere koča sa otvorili.

Zatiaľ čo kočiš vykladal našu batožinu, z predného vchodu penziónu Engelbrecht sa k nám ponáhlal sluha, aby nám pomohol s menšími taškami, ktoré sme niesli v rukách. Medzi veľkými stĺpmi lemujuúcimi predný vchod štvorposchodového tehlového mestského domu sa objavila sympatická, pekne upravená dvojica.

„Pán Marić?“ zvolal robustný starší pán.

„Áno, a vy musíte byť pán Engelbrecht,“ odpovedal otec s miernym úklonom a natiahnutou pravačkou. Kým sa muži navzájom predstavovali, čulá pani Engelbrechtová drobnými krôčikmi pricipitala dole schodmi, aby ma osobne zaviedla do budovy.

Len čo boli formality za nami, Engelbrechtovci nás pozvali, aby sme si s nimi dali čaj a koláčiky, ktoré prichystali na našu počesť. Cesťou za hostiteľmi do salóna som si všimla, ako ocko súhlasným pohľadom zhodnotil krištáľový luster na strope a ladiace nástenné svietniky. Akoby som počula jeho myšlienky: *Toto miesto je pre moju Mitzu dostatočne spoločensky prijateľné.*

Mne pripadal penzión v porovnaní s domovom až úzkostlivo čistý a príliš formálny: chýbala tu vôňa dreva, prachu a korenistých jedál domova. Hoci sme sa my Srbi usilovali o rovnaký germánsky poriadok, aký si osvojili aj Švajčiari, zistila som, že naša snaha sa nedá porovnať s vysokou latkou švajčiarskej uhladenej dokonalosti.

Počas popíjania čaju, pojedania koláčikov a výmeny zdvorilostí oboznamovali Engelbrechtovci môjho vytrvale vyzvedajúceho ocka s chodom penziónu: pevne stanovené časy podávania jedál, návštev, prania bielizne a upratovania izieb. Ocko sa ako bývalý vojak zaujímal o bezpečnosť nájomníkov a s každou priaznivou odpoveďou, s každým súhlasným pohľadom na modré čalúnenie na stenách či ozdobne vyrezávané stoličky rozostavané okolo mramorového kozubu, bol čoraz uvoľnenejší. Napriek tomu sa však nedokázal úplne upokojiť; univerzitné vzdelanie pre mňa chcel takmer tak veľmi, ako som si ho priala ja sama, ale realita nadchádzajúcej rozlúčky preňho bola ťažšia, než som si dokázala predstaviť.

Ako som popíjala čaj, začula som smiech. Dievčenský chichot.

Pani Engelbrechtová si všimla moju reakciu. „Ach, to sú naše slečny, ktoré sa hrajú whist. Môžem vás zoznáť s naším mladým dámskym osadenstvom?“

S dámskym osadenstvom? Prikývla som, hoci som zúfalo túžila pokrútiť hlavou. Moje zážitky s inými mladými dámami sa zvyčajne nekončili dobre. Prinajlepšom sme toho mali veľmi málo spoločné. A prinajhoršom som v spoločnosti svojich spolužiačok znášala ich zlobu a ponižovanie, obzvlášť keď zistili, kam až siahajú moje ambície.

Zdvorilosť si však vyžadovala, aby sme vstali, a pani Engelbrechtová nás odvieďla cez salón do menšej miestnosti, ktorá sa od neho líšila štýlom výzdoby: luster a svietniky neboli krištáľové, ale mosadzné, namiesto modrého hodvábu boli steny obložené dubovým drevom a uprostred stál hrací stôl. Keď sme vchádzali do dverí, zdalo sa mi, že som začula slovo *krpiti*, a otočila som sa k otcovi, ktorý vyzeral rovnako prekvapene. Bolo to srbské slovo, ktoré sa používa v prípade, keď je človek sklamaný alebo prehral, a ja som si lámala hlavu, kto, preboha, mohol použiť tento výraz práve tu. Určite sme len zle počuli.

Okolo stola sedeli tri dievčatá v mojom veku, s tmavými vlasmi a hustým obočím, ako som mala aj ja. Boli dokonca podobne oblečené – v bielych škrobených blúzkach s vysokým čipkovým golierom

a jednoduchých tmavých sukniach. Bol to vážny odev, nie ako tie naberané, nápadito zdobené, citrónovožlté alebo bledoružové róby, ktoré nosilo mnoho mladých žien vrátane tých, čo som zazrela na honosných uliciach pri železničnej stanici.

Dievčatá zdvihli zrak od hry, rýchlo odložili karty a vstali, aby nám ich pani Engelbrechtová mohla predstaviť. „Slečny Ružica Dražicová, Milana Botová a Helene Kauflerová, rada by som vás zoznámila s vašou novou spolubývajúcou. Toto je slečna Mileva Marićová.“

Ako sme sa jedna druhej ukláňali, pani Engelbrechtová pokračovala: „Slečna Marićová prišla študovať matematiku a fyziku na Švajčiarsku spolkovú polytechnickú univerzitu. Budete tu v dobrej spoločnosti, slečna Marićová.“

Potom pani hostiteľka ukázala na dievča so širokými lícnyimi kosťami, s pohotovým úsmevom a bronzovo žltohnedými očami: „Slečna Dražicová sem prišla zo Šabacu študovať politológiu na Zürišskej univerzite.“

Obrátila sa k dievčine s najtmavšími vlasmi a najhustejším obočím. „Toto je slečna Botová. Prišla z Kruševacu, aby mohla na polytechnickej univerzite študovať psychológiu.“

Nakoniec položila ruku na plece posledného dievčaťa so svätoužiarou svetlohnedých vlasov a s láskavými modrosivými očami pod šikmým obočím a oznámila: „A toto je naša slečna Kauflerová, ktorá pricestovala až z Viedne, aby získala titul z histórie, tiež na polytechnickej univerzite.“

Došli mi slová. Univerzitné študentky z východných častí Rakúsko-Uhorska rovnako ako ja? Nikdy sa mi ani nesnívalo o tom, že by som v tom nemusela byť sama. V Záhrebe boli všetky dievčatá pred dvadsiatkou vydaté alebo sa aspoň stretávali s vhodnými mládenkami a precvičovali si v dome svojich rodičov vedenie domácnosti. Svoje vzdelávanie ukončili už pred rokmi, ak vôbec nejakú školu navštevovali. Vždy som si myslela, že budem jediná východoeurópska univerzitná študentka vo svete mužov zo západu. Možno jediná žena celkovo.

Pani Engelbrechtová pozrela na dievčatá a vyhlásila: „Necháme vás teraz dohrať whist, mladé dámy, a pôjdeme dokončiť náš rozhovor. Dúfam, že zajtra poukazujete slečne Maričovej Zürich.“

„Samozrejme, pani Engelbrechtová,“ ubezpečila ju za všetky s vre-
lým úsmevom slečna Kauflerová. „Možno sa k nám slečna Maričová
zajtra večer dokonca rada pripojí aj pri partičke whistu. Rady privíta-
me štvrtú hráčku.“

Úsmev slečny Kauflerovej pôsobil úprimne a ja som cítila, ako
ma príjemná spoločnosť dievčat priťahuje. Inštinktívne som sa na ňu
tiež uškrnula, ale potom som sa zarazila. *Bud' opatrná*, varovala som
sa v duchu. *Spomeň si na krutosť ostatných dievčat: posmech, nadávky,
kopance na ihrisku. Priviedol ťa sem matematický a fyzikálny program
na polytechnickej univerzite, takže nasleduj svoj sen, že sa staneš jednou
z mála profesoriek fyziky v Európe. Necestovala si takú diaľku, len aby si
získala pár kamarátok, dokonca ani v prípade, že tieto dievčatá sú naozaj
také, aké sa zdajú na prvý pohľad.*

Cestou späť do predného salóna ma ocko chytil za ruku a zašep-
kal: „Pôsobia ako neobyčajne milé dievčatá, Mitza. A musia byť aj
múdre, keď sú tu, aby študovali na univerzite. Možno nastal čas nájsť
si jednu alebo dve spoločníčky, keď sme konečne stretli niekoho, kto
by sa ti mohol intelektuálne rovnať. Nejakému šťastnému dievčaťu by
sa mohol ujsť podiel žartíkov, ktoré si zvyčajne schovávaš pre mňa.“

V hlase mu zaznievala zvláštna nádej, akoby skutočne túžil po tom,
aby som sa spriatelila s dievčatami, s ktorými nás práve zoznámili. Čo
to ocko hovorí? Bola som zmätená. Po toľkých rokoch vyhlasovania, že
na priateľstvách nezáleží, že manželstvo nie je dôležité a že jediné, čo
sa počíta, je naša rodina a vzdelanie, ma vari podrobuje nejakej skúške?
Chcela som mu ukázať, že mi na zvyčajných túžbach mladej ženy, ako
sú kamarátky, manžel a deti, stále nezáleží, rovnako ako doteraz. Chce-
la som túto čudnú skúšku zložiť s vyznamenaním ako všetky predtým.

„Ocko, sľubujem ti, že som tu preto, aby som sa učila, a nie aby
som si hľadala kamarátky,“ ubezpečila som ho s rozhodným prikýv-

nutím. Dúfala som, že ho takto uistím, že údel, ktorý mi pred rokmi predpovedal a ktorý mi želal, som prijala za vlastný.

Ibaže ocka moja odpoveď nenadchla. Namiesto toho mu potemnela tvár. Najprv som nedokázala určiť či zo smútku, alebo z hnevu. Nevyznela som azda dostatočne presvedčivo? Alebo sa jeho postoj naozaj menil, lebo tieto dievčatá sa veľmi líšili od všetkých, s ktorými som sa doteraz stretla?

Chvíľu zostal nezvyčajne ticho. Nakoniec s náznakom sklúčenosti v hlase povedal: „Dúfal som, že by si mohla mať oboje.“

Počas týždňov po ockovom odchode som sa spolubývajúcim vyhýbala a zostávala som v izbe so svojimi knihami, ale pevne stanovený rozvrh Engelbrechtovcov sa postaral o to, že som sa s nimi každý deň stretávala v jedálni, a slušnosť si vyžadovala, aby som sa s nimi pri raňajkách aj večeri zdvorilo rozprávala. Ustavične ma prosili, nech sa k nim pripojím na prechádzkach, návštevách prednášok, kaviarní, divadiel či koncertov. Dobromyseľne ma karhali, že som príliš vážna a tichá a že priveľa študujem, a vytrvalo pred mňa predostierali ďalšie pozvánky bez ohľadu na to, ako často som ich odmietala. Dievčatá v sebe ukrývali neodbytnosť, s akou som sa dovtedy stretla iba u seba.

Jedného skorého večera v lete som sa, ako som si postupne zvykla, učila vo svojej izbe a pripravovala sa na prednášky, ktoré sa začnú v októbri. Okolo pliec som mala ovinutý šál, aby som zahнала chlad, ktorý pretrvával v izbách penziónu nezávisle od toho, aké teplé bolo počasie. Práve som analyzovala jeden text, keď som začula, ako dievčatá dole hrajú jednu z Bizetových suít z opery *Arlesanka* – pomerne zle, ale s citom. Veľmi dobre som tú skladbu poznala, hrávali sme ju doma s rodinou. Tá známa hudba vo mne vyvolala melanchóliu a vo svojej samote som sa zrazu cítila osamelá. Pozrela som do kúta na zaprášenú tamburu, schmatla ju a zišla nadol. Zastala som pri vchode do predného salóna a sledovala som, ako dievčatá bojujú s náročnou suitou.

Ako som sa opierala s tamburou v ruke o stenu, zrazu som si začala pripadať hlúpo. Prečo by som mala očakávať, že ma medzi seba

prijmú, keď som doteraz vytrvalo odmietala každé pozvanie z ich strany? Chcela som vybehnúť naspäť do svojej izby, ale Helene si ma všimla a prestala hrať.

S typickou srdečnosťou sa ma opýtala: „Pripojíte sa k nám, slečna Marićová?“ S predstieranou zlosťou pozrela na Ružicu a Milanu. „Ako vidíte, uvítame akúkoľvek hudobnú podporu, ktorú nám môžete ponúknuť.“

Súhlasila som. Stačilo pár dní a vďaka dievčatám som začala žiť život, o akom sa mi dovtedy ani nesnívalo. Život s rovnako zmýšľajúcimi kamarátkami. Ocko sa mýlil a ja tiež. Na priateľstve záležalo. Rozhodne na priateľstve, ako bolo toto. S dievčatami, ktoré boli mimoriadne inteligentné a mali podobné ambície, ktoré okúsili rovnaký posmech a odsudzovanie a prežili ich s úsmevom.

Také priateľky ma neoberali o odhodlanie uspieť, ako som sa obávala. Práveže ma robili silnejšou.

Teraz, o niekoľko mesiacov neskôr, som si sadla na prázdnu stoličku, zatiaľ čo mi Ružica nalievala šálku čaju. Zavanula ku mne vôňa citróna a Milana predomňa so spokojným úsmevom prisunula tanier môjho obľúbeného koláča s citrónovou polevou; dievčatá oň museli špeciálne požiadať pani Engelbrechtovú. Výnimočné gesto vo výnimočný deň.

„Ďakujem vám.“

Popíjali sme čaj a odštipkávali si z koláča. Dievčatá boli nezvyčajne tiché, hoci som z ich výrazov a pohľadov, ktoré si navzájom vymieňali, usúdila, že im to robí problém. Čakali, kým prehovorím, kým zo seba dostanem niečo viac než poďakovanie za pohostenie.

No Ružica, najtemperamentnejšia z dievčín, už nedokázala čakať. Mala najmenej trepezlivosti a bola najneodbytnejšia, a tak jednoducho vyhrkla: „Aký bol neslávne známy profesor Weber?“ Naježila obočie, aby smiešne znázornila profesora, ktorý sa preslávil nielen svojou prísnosťou, ale aj impozantnou genialitou.

„Neprekvapil ma,“ odvetila som s povzdychom a odhryzla si ďalší kus z koláča; bol príjemne sladký a korenistý. Zotrela som si odrobinky z kútikov úst a vysvetlila som im: „Trval na tom, že si ma musí vyhľadať v zozname študentov, kým mi dovolíť sadnúť si. Akoby nevedel, že budem navštevovať jeho prednášky. Ved' ma sám prijímal!“

Dievčatá sa chápavo zachichotali.

„A potom si neodpustil pichľavú poznámku o mojom srbskom pôvode.“

To už sa tie tri prestali smiať. Ružica a Milana zažili podobné ponížovanie, lebo aj ony prišli zo vzdialených kútov Rakúsko-Uhorska. Dokonca aj Helene, ktorá pochádzala z oveľa prijateľnejších rakúskych končín, musela znášať znevažovanie zo strany profesorov na polytechnickej univerzite, a to preto, že bola židovka.

„To znie ako môj prvý deň na prednáškach profesora Herzoga,“ podotkla a my sme prikývli. Helenino rozprávanie o ponížení sme si vypočuli do posledného neznesiteľného detailu. Po tom, čo profesor nahlas poukázal na to, že Helenino priezvisko znie židovsky, venoval podstatnú časť svojej prvej prednášky z talianskych dejín výkladu o benátskych getách, kde boli židia nútení žiť od šestnásteho do osemnásteho storočia. Samozrejme, neverili sme, že voľba tejto témy bola náhodná.

„Akoby nestačilo, že v oceáne mužov je nás iba hŕstka žien. Profesori si musia vymýšľať ďalšie nedostatky a zdôrazňovať naše rozdiely,“ poznamenala Ružica.

„Akí sú ostatní študenti?“ vyzvedala Milana s jasným zámerom zmeniť tému.

„Takí ako vždy,“ pokrčila som plecami. Dievčatá si solidárne povzdychli.

„Namyslení?“ pokračovala Milana.

„Jasné,“ prikývla som.

„S veľkými fúzmi?“ nadhodila Ružica so smiechom.

„Ako inak.“

„Príliš sebavedomí?“ pridala sa Helene.

„To platí rovno dvakrát.“

„Nejaký otvorený prejav nepriateľstva?“ položila opatrne a s vážnym výrazom ďalšiu otázku Helene. Vždy bola veľmi ochranárska, taká kvočka našej malej skupiny. Najmä ak šlo o mňa. Odvtedy, čo som dievčatám porozprávala príbeh o svojom prvom dni na strednej škole, na Kráľovskom klasickom gymnáziu v Záhrebe, ktorý som nikdy nikomu inému neprezradila, bola Helene v mojom prípade obzvlášť ostrážitá. Hoci žiadna z nich nezažila také neskrývané násilie, všetky občas zacítili hrozbu bublajúcu tu a tam tesne pod povrchom.

„Nie, aspoň zatiaľ nie.“

„Tak to je dobrá správa,“ vyhlásila večne optimistická Ružica. Vyčítali sme jej, že by dokázala vymyslieť svetlú stránku aj tej najtemnejšej udalosti. Ona však bola presvedčená, že potrebujeme takýto náhľad na život, a rázne nám odporučila, aby sme k nemu pristupovali rovnako.

„Nejakí prípadní spojenci?“ načala Milana strategickejšiu oblasť. Študijný plán odboru fyzika si pri určitých projektoch vyžadoval spoluprácu študentov a my sme rozoberali, akú na to použiť taktiku. Čo ak so mnou nebude nikto ochotný spolupracovať?

„Nie,“ odvetila som automatiky. No potom som sa zarazila a snažila som sa riadiť Ružicinou radou a pozrieť sa na vec s väčším optimizmom. „Aj keď... možno áno. Bol tam jeden študent, ktorý sa na mňa usmieval, možno trochu pridlho, ale napriek tomu to bol úprimný úsmev. Nijaký výsmech. Volá sa tuším Einstein.“

Helene znepokojene nadvihla obočie. Vždy sa mala veľmi na pozore pred nevitánymi pokusmi o zblíženie. Považovala ich za takmer rovnaký dôvod na obavy ako priame násilie. Chytila ma za ruku a varovala ma: „Buď opatrná.“

Stisla som jej dlaň. „Neboj sa, Helene. Ja si predsa dávam pozor vždy.“ Keď sa však neprestala tváriť ustarostene, podpichla som ju: „No tak. Stále mi pripomínate, že som príliš opatrná, príliš uzavretá,

že svoju skutočnú povahu ukazujem iba vám trom. Naozaj si myslíš, že by som práve pri pánu Einsteinovi zrazu stratila ostražitosť?“

Helenin ustráchaný výraz zmizol a vystriedal ho úsmev.

Dievčatá ma neprestávali prekvapovať. Žasla som nad tým, že som zrazu vedela nájsť slová, ktorými som dokázala vyjadriť nepríjemné zážitky pochované hlboko vo svojej duši. Že som im dovolila uvidieť ma v pravom svetle. A že ma medzi seba napriek všetkému prijali.

TRETIA KAPITOLA

22. apríla 1897

Zürich, Švajčiarsko

UVELEBILA SOM SA VO SVOJOM ŠTUDIJNOM KÚTE V KNIŽnici. Vzdušná, drevom obložená knižnica na polytechnickej univerzite bola takmer plná, ale napriek tomu v nej panovalo ticho. Študenti mlčky skladali obete na oltáre rôznych odborov, niektorí študovali biológiu alebo chémiu, iní matematiku a ďalší zas fyziku ako ja. Tu, oddelená od zvyšku sveta, zabarikádovaná za svojimi knihami, obrnená svojimi úvahami a teóriami, som takmer mohla predstierať, že som ako každý iný študent v tejto knižnici.

Pred sebou som mala rozložené poznámky z prednášok, rôzne predpísané texty a jeden článok z vlastnej zbierky. Všetky sa dožadovali mojej pozornosti a pripadala som si, akoby som si vyberala medzi milovanými domácimi miláčikmi – bolo pre mňa ťažké rozhodnúť sa, ktorému z nich venovať čas. Newtonovi alebo Descartovi? Alebo žeby niektorému z novších teoretikov? Ovzdušie na polytechnickej univerzite, vlastne v celom Zürichu, bolo priam nabité rozhovormi o najnovších objavoch vo fyzike a zdalo sa mi, akoby sa mi prihováralo. Patrila som do ríše fyziky. V tajomných pravidlách fungovania sveta – v skrytých silách a príčinných vzťahoch takých komplexných, až som verila, že ich mohol vytvoriť jedine Boh – sa skrývali odpovede na najdôležitejšie otázky týkajúce sa nášho bytia. Len keby som ich dokázala objaviť.